

Ενότητα 1^η: Το ταξίδι των λέξεων

Ας γνωριστούμε με την αρχαία ελληνική γλώσσα!!!

Πάμε να μάθουμε ορισμένα ενδιαφέροντα πραγματάκια.

α) Ποια σχέση υπάρχει ανάμεσα στην αρχαία ελληνική και τη νέα ελληνική γλώσσα;

Η νέα ελληνική γλώσσα είναι απευθείας απόγονος της αρχαίας ελληνικής μέσω της εξέλιξής της στον χρόνο, με σημαντικότερο σταθμό το Βυζάντιο, όπου διαμορφώθηκε στα βασικά στοιχεία της η δημοτική γλώσσα την οποία μιλούν οι σύγχρονοι Έλληνες.

β) Υπάρχουν απομεινάρια της αρχαίας ελληνικής γλώσσας σήμερα;

Πάρα πολλές αρχαίες ελληνικές λέξεις και εκφράσεις, καθώς και άλλες που προέρχονται από τη λόγια αρχαιοπρεπή διάλεκτο (καθαρεύουσα), επιβιώνουν και σήμερα εμπλουτίζοντας τη ζωντανή, καθημερινή γλωσσική έκφραση των Νεοελλήνων.

γ) Πότε βλέπουμε πρώτη φορά γραπτές μαρτυρίες στην ελληνική γλώσσα;

Η ελληνική γλώσσα έχει ιστορία τουλάχιστον 4.000 ετών. Σήμερα γνωρίζουμε ότι η γλώσσα που μιλούσαν οι Αχαιοί Μυκηναίοι ήταν ελληνική, λόγω της αποκρυπτογράφησης των πινακίδων της **Γραμμικής Β'** (1450-1200 π.Χ.) από τους Βρετανούς ερευνητές Βέντρις και Τσάντγουικ. Πρόκειται για τα αρχαιότερα γραπτά μνημεία της γλώσσας μας. Η γραφή των πινακίδων είναι **συλλαβική**, δηλαδή κάθε σημειοσύμβολο/γράμμα συμβολίζει μια ολόκληρη συλλαβή.

δ) Τι γνωρίζουμε για το ελληνικό αλφάβητο;

Υπάρχουν πολλές διαφορετικές θεωρίες για την προέλευση του ελληνικού αλφαβήτου. Σύμφωνα με την επικρατέστερη από αυτές, οι αρχαίοι Έλληνες δανείστηκαν το αλφάβητο από τους Φοίνικες, έναν ναυτικό σημιτικό λαό που

κατοικούσε στην περιοχή του σημερινού Λιβάνου (βόρεια της Παλαιστίνης), με τον οποίο ανέπτυξαν σημαντικές εμπορικές σχέσεις περίπου από το 1200 ως το 800 π.Χ. Το **φοινικικό** αλφάβητο ήταν **συλλαβογραφικό-συμφωνογραφικό**, δηλαδή κάθε σημειοσύμβολο αντιπροσώπευε ένα σύμφωνο, καθώς και όλους τους πιθανούς συνδυασμούς του με φωνήεντα. Για παράδειγμα, το γράμμα K συμβόλιζε, εκτός από τον φθόγγο κ, και τις συλλαβές κα, κε, κι, κο, κου, γεγονός που θα μπορούσε να προξενήσει δυσκολίες στην κατανόηση των κειμένων. Το φοινικικό αλφάβητο αποτελούνταν από 21 γράμματα-σύμφωνα, περιλαμβάνοντας το F (δίγαμμα ή βαν) και το Q (κόππα). Έλειπαν από αυτό τα γράμματα Ξ, Φ, Χ, Ψ και Ω.

Η κοσμοϊστορικής σημασίας επινόηση των **Ελλήνων** ήταν ότι προσέθεσαν τα **φωνήεντα**, αντιστοιχίζοντας *κάθε φθόγγο* (ήχο της ομιλίας) με *ένα μόνο γράμμα*. Έτσι έγινε εφικτή η ακριβής καταγραφή όλων των πιθανών συνδυασμών συμφώνων και φωνηέντων. Με το **φωνολογικό ελληνικό αλφάβητο** διευκολύνθηκε όσο ποτέ πριν η εκμάθηση της ανάγνωσης και της γραφής και δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για την εξάπλωση της παιδείας. Όλα τα προηγούμενα αλφάβητα, λόγω της δυσκολίας τους, απαιτούσαν μεγάλη ειδίκευση και χρησιμοποιούνταν μόνο από μια μορφωμένη μειονότητα· χαρακτηριστικότερο παράδειγμα είναι η τάξη των γραφέων στην αρχαία Αίγυπτο, η μόνη που γνώριζε τα ιερογλυφικά.

Οι Έλληνες **συμπλήρωσαν και τροποποίησαν το φοινικικό αλφάβητο** σύμφωνα με τις ανάγκες της δικής τους γλώσσας. Επειδή, μάλιστα, ο ελληνικός κόσμος ήταν κατακερματισμένος σε πολλά ανεξάρτητα βασίλεια και πόλεις-κράτη, κάθε περιοχή διέθετε τη δική της παραλλαγή ελληνικού αλφαβήτου. Στον πίνακα της επόμενης σελίδας περιλαμβάνονται ορισμένες από τις κυριότερες παραλλαγές κατά περιοχή. Στο αλφάβητο ειδικά της Κύμης και των δυτικών ευβοϊκών αποικιών (5η στήλη του πίνακα από αριστερά) βασίστηκε το λατινικό αλφάβητο. Το αλφάβητο της Αθήνας επικράτησε σταδιακά μετά τη **μεταρρύθμιση του Αρχίνου** (403 π.Χ.) και είχε τα ίδια 24 γράμματα με το σύγχρονο ελληνικό αλφάβητο. Το παλαιό αττικό αλφάβητο ήταν: Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Η, Θ, Ι, Κ, Λ, Μ, Ν, Ο, Π, ς, Ρ, Σ, Τ, Υ, Φ, Χ. Το Λ, το Ρ και το ς γράφονταν παλαιότερα ως L, R και Q, ενώ το Χ είχε τη μορφή σταυρού (+). Αρχικά χρησιμοποιούνταν τα Ε, Η και ΕΙ για ποικιλίες του φθόγγου ε. Αντίστοιχα, τα Ο, Ω και

ΟΥ δήλωναν τον φθόγγο ο. Με τη μεταρρύθμιση του Αρχίνου αφαιρέθηκαν τα γράμματα F και H και υιοθετήθηκαν τα γράμματα Ξ, Ψ και Ω.

ε) Υπάρχει σχέση ανάμεσα στην αρχαία ελληνική γλώσσα και τις σύγχρονες ευρωπαϊκές γλώσσες;

Στις σύγχρονες **ευρωπαϊκές γλώσσες** αναγνωρίζουμε πλήθος γλωσσικών επιρροών από την αρχαία ελληνική. Σε αυτές έφτασαν, λ.χ., πολλές αρχαιοελληνικές λέξεις, είτε με απευθείας δανεισμό από την αρχαία ελληνική είτε μέσω της λατινικής και των νεολατινικών γλωσσών (ιταλικής, ισπανικής, πορτογαλικής, γαλλικής, ρουμανικής). Ένα διάσημο παράδειγμα είναι ο λόγος που εκφώνησε στις 26 Σεπτεμβρίου 1957 ο τότε διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος **Ξενοφών Ζολώτας** στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, με σκοπό να αποσπάσει οικονομική υποστήριξη για την Ελλάδα από το εξωτερικό.

Ο λόγος εκφωνήθηκε στα **αγγλικά** περιέχοντας λέξεις σχεδόν αποκλειστικά αρχαιοελληνικής προέλευσης, με στόχο να συγκινηθούν οι ακροατές του από τις πολιτισμικές οφειλές του σύγχρονου κόσμου στην ελληνική Αρχαιότητα και να βοηθήσουν τη χώρα μας.

στ) Ποια σχέση υπάρχει ανάμεσα στην αρχαία ελληνική γλώσσα και τον πολιτισμό;

Χάρη στην αρχαία ελληνική γλώσσα γεννήθηκαν αριστουργήματα της παγκόσμιας δραματουργίας. Οι αρχαιοελληνικές τραγωδίες, όπως η Αντιγόνη του Σοφοκλέους ενέπνευσαν τους Ευρωπαίους θεατρικούς συγγραφείς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, ο οποίος αξιοποίησε στο έπακρον το στοιχείο της αρχαιοελληνικής τραγωδίας στα θεατρικά του έργα, βλ. Άμλετ, Μακμπέθ κλπ. Ακόμη, η όπερα Νόρμα έχει εμφανώς επιρροές από την Μήδεια.

Για να δούμε πόσες αρχαιοελληνικές φράσεις χρησιμοποιείς

1) Γράψε φράσεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας που γνωρίζεις και σου έρχονται στο μυαλό

.....
.....
.....
.....
.....

2) Συμπλήρωσε τις προτάσεις με τις φράσεις της παρένθεσης (τοῖς μετρητοῖς, κρεῖττον σιγᾶν, μολὼν λαβέ, συν Ἀθηνὰ καὶ χεῖρα κίνει, οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, θαρσεῖν χρή, ἐς αὖριον τὰ σπουδαῖα)

Εἶναι πολύ ταραγμένος, μην παίρνεις τα λόγια του.

Αν θέλεις τα βιβλία μου,, μόνος μου δε θα στα δώσω

Για να τελειώσουμε γρήγορα με την καθαριότητα του σπιτιού, μην τα περιμένεις όλα από εμένα.....

....., όταν δεν έχεις επιστημονική γνώση του πράγματος.

....., στην απλότητα βρίσκεται η ευτυχία

....., γιατί οι καλύτερες μέρες περιμένουν να τις ζήσουμε.

Ηρέμησε και ξεκουράσου, να θυμάσαι

3) Στις παρακάτω προτάσεις, να επιλέξετε τη φράση που ταιριάζει καλύτερα στο νόημα της πρότασης.

Σε όλες τις καταστάσεις, απόφυγε τις υπερβολές πάντοτε να έχεις μέτρον ἄριστον/μηδὲν ἄγαν

Κανείς δεν μπορεί να διορθώσει όσα έχουν συμβεί, καθώς ὄν γεγονός
γέγονε/πεπρωμένον φύγειν ἀδύνατον

Μην είσαι υπερβολικά εύπιστος στα λόγια των άλλων, να θυμάσαι ότι φοβοῦ τοὺς
Δαναούς και δῶρα φέροντες/μη μου ἄπτου

Κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από πράγματα, τα οποία είναι γραπτό να συμβούν, ως
γνωστός θαρσεῖν χρή/ πεπρωμένον φύγειν ἀδύνατον

Πολύ αμφιβάλλω αν θα καταφέρω να φέρω εις πέρας τις υποχρεώσεις μου, αλλά ἔς
αὔριον τὰ σπουδαῖα/ὀψόμεθα ἔς Φιλίππους

**4) Ν' αντιστοιχίσετε τις φράσεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας με την απόδοσή
τους στη νεοελληνική γλώσσα**

Οὐδέν κακόν ἀμιγές καλοῦ
Αἰέν ἀριστεύειν
Τὸ μη χεῖρον βέλτιστον
ὁ νοών νοεῖτω

πάντοτε να αριστεύεις
το λιγότερο κακό είναι το καλύτερο
δεν υπάρχει τίποτα κακό, χωρίς το καλό
αυτός που μπορεί να καταλάβει, θα
καταλάβει

Ποιες από τις παραπάνω φράσεις γνωρίζετε;

.....

**5) Γράψτε όσες περισσότερες λέξεις από ξένες γλώσσες γνωρίζετε που να
προέρχονται από την αρχαία ελληνική γλώσσα.**

**6) Ν' αντιστοιχίσετε τις ξενόγλωσσες λέξεις με την αρχαιοελληνική λέξη, από την
οποία προέρχονται**

Democracy

Ἑλένη

Philosophy	φιλοσοφία
Helene	δημοκρατία
Criterion	Έκτωρ
Hector	κριτήριο

7) Ν' αντιστοιχίσετε τις ξενόγλωσσες λέξεις με την αρχαιοελληνική λέξη, από την οποία προέρχονται

characteristic	γεωμετρία
geometrical	άστεροειδής
electricity	ήλεκτρον
astronomy	χαρακτήρ
asteroid	άστρονομία

8) Αφού μελετήσετε το παρακάτω κείμενο, ν' απαντήσετε στ' ακόλουθα ερωτήματα

«Μου δόθηκε, αγαπητοί φίλοι, να γράψω σε μια γλώσσα που μιλιέται μόνον από μερικά εκατομμύρια ανθρώπων. Παρ' όλα αυτά, μια γλώσσα που μιλιέται επί δυόμισι χιλιάδες χρόνια χωρίς διακοπή και μ' ελάχιστες διαφορές. Η παράλογη αυτή, φαινομενικά, διάσταση αντιστοιχεί και στην υλικοπνευματική οντότητα της χώρας μου. Που είναι μικρή σε έκταση χώρου και απέραντη σε έκταση χρόνου. Και το αναφέρω όχι διόλου για να υπερηφανευθώ, αλλά για να δείξω τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας ποιητής, όταν χρησιμοποιεί για τα πιο αγαπημένα πράγματα τις ίδιες λέξεις που χρησιμοποιούσαν μια Σαπφώ ή ένας Πίνδαρος [...]. Χωρίς να λησμονεί κανείς ότι στο μάκρος είκοσι πέντε αιώνων δεν υπήρξε ούτε ένας, επαναλαμβάνω ούτε ένας, που να μη γράφτηκε ποίηση στην ελληνική γλώσσα. Να τι είναι το μεγάλο βάρος παράδοσης που το όργανο αυτό σηκώνει. Το παρουσιάζει ανάγλυφα η νέα ελληνική ποίηση».

Ο. Ελύτης, «Λόγος στην Ακαδημία της Στοκχόλμης», Έν λευκῶ, Αθήνα 1992, σσ. 325-327

8α) Τι πληροφορίες αντλούμε για την ιστορία της ελληνικής γλώσσας;

.....

.....

.....

.....

8β) Γιατί ο ποιητής αισθάνεται υπερηφάνια για την μητρική του γλώσσα;

8

Απλά και Κατανοητά η Γνώση!

.....
.....
.....
.....

8γ) Ποιους ποιητές αναφέρει ο Ελύτης; Εσείς γνωρίζετε κάποιον ποιητή που έγραψε στην αρχαία ελληνική γλώσσα;

.....
.....
.....
.....

Αφού έγιναν οι απαραίτητες συστάσεις με την αρχαία ελληνική γλώσσα, ας συνοψίστουν οι λόγοι για τους οποίους αξίζει η εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Μαθαίνω αρχαία ελληνικά γιατί:

- ✓ Η αρχαία ελληνική γλώσσα αποτελεί πρόγονο της νέας ελληνικής γλώσσας.
- ✓ Ακόμη και σήμερα χρησιμοποιούνται αυτούσιες φράσεις από την αρχαία ελληνική γλώσσα, **τοις μετρητοῖς** στη νέα ελληνική γλώσσα.
- ✓ Πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες έχουν ενσωματώσει στο λεξιλόγιό τους λέξεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας
- ✓ Η ορολογία της ιατρικής επιστήμης βασίζεται σε λέξεις της αρχαίας ελληνικής γλώσσας
- ✓ Η δημοκρατία γεννήθηκε κι άνθισε στην αρχαία Αθήνα
- ✓ Στην αρχαία ελληνική γλώσσα είναι γραμμένες οι τραγωδίες του Αισχύλου, του Ευριπίδη και του Σοφοκλή, οι οποίες έχουν εμπνεύσει την παγκόσμια δραματουργία. Τα θεατρικά έργα του Ουίλιαμ Σαίξπηρ είναι εμφανώς επηρεασμένα από τις αρχαίες ελληνικές τραγωδίες
- ✓ Γεννήθηκε ένας σημαντικός και μακραίωνος πολιτισμός

Καλό ταξίδι στην εξερεύνηση της γλώσσας!!!